

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, професора, професора кафедри
кримінального права Національної академії внутрішніх справ
Кришевич Ольги Володимирівни
на дисертацію Корінця Івана Тарасовича на тему: «Кримінально-правова
охорона свободи віросповідання в Україні» поданої на здобуття наукового
ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право»

На підставі вивчення дисертації та публікацій Корінця Івана Тарасовича, слід зазначити наступне.

Ступінь актуальності обраної теми. Відновлення державної незалежності України, її вступ до Ради Європи та визнання нею міжнародних стандартів у галузі особистих (громадянських) прав та свобод людини поставили перед країною низку непростих завдань, пов'язаних із належним гарантуванням цих можливостей. Їх вирішення передбачає, насамперед, побудову цілісного та дієвого механізму правової охорони системи особистих прав та свобод людини, законодавче забезпечення адекватних заходів державного реагування на їх порушення. Невід'ємним елементом такої системи є свобода віросповідання, зміст якої знайшов своє відображення у ст. 35 Конституції України: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність». У контексті сучасних викликів, зокрема глобалізації, релігійного плюралізму та воєнного стану в Україні, проблема кримінально-правового захисту права свободи віросповідання набуває особливого значення. Дисертант обґрунтовано вказує на необхідність вдосконалення нормативної регламентації відповідальності за посягання на свободу віросповідання, що робить дослідження своєчасним і актуальним.

Автором в дисертації пропонується низку нових теоретичних і практичних положень, які збагачують науку кримінального права щодо проблемних питань

пов'язаних з кримінальною відповідальністю у сфері охорони свободи віросповідання в Україні.

Автор виокремлює систему кримінальних правопорушень, пов'язаних із охороною свободи віросповідання, аналізуючи статті 161, 178–181, 300, 110, 115, 121, 122, 126, 127, 129, 442 КК України. Такий підхід дозволяє чітко структурувати об'єкти кримінально-правової охорони.

Позитивним моментом виступає дисертантом запропоноване власне тлумачення свободи віросповідання як природного, абсолютного права, гарантованого державою, що включає можливість вільно сповідувати релігію, змінювати переконання та вести спосіб життя відповідно до вірувань.

У роботі проведено порівняльний аналіз зарубіжного законодавства країн, таких як Франція, Хорватія, Польща, Латвія, що дозволяє виявити особливості криміналізації діянь у сфері свободи віросповідання та запропонувати рекомендації для України.

Автор обґрунтовує доцільність об'єднання статей 178 і 179 КК України в єдину норму, а також пропонує уточнити поняття «ненависть» у контексті кримінальних правопорушень, пов'язаних із релігійною нетерпимістю, замінивши його на «злочин ненависті» для точнішого відображення правової природи.

Аргументовано необхідність виключення із КК України ст. 178 «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків» та ст. 179 «Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь», натомість, запропоновано доповнити КК України ст. 297-1 «Наруга над об'єктом релігійного призначення».

Дисертація має значну теоретичну цінність, оскільки систематизує доктринальні підходи до розуміння свободи віросповідання та її кримінально-правового захисту. Аналіз суб'єктивних і об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, зокрема мотивів релігійної нетерпимості, сприяє поглибленню теоретичних основ кваліфікації таких діянь.

Практична цінність роботи полягає у пропозиціях щодо вдосконалення Кримінального кодексу України. Зокрема, рекомендації щодо уніфікації норм, уточнення санкцій та врахування мотивів релігійної нетерпимості, які можуть бути використані законодавцем для підвищення ефективності правозастосування. Крім того, аналіз судової практики за 2015–2021 роки (зростання кількості правопорушень за ст. 161 КК України) підкреслює необхідність чіткішого нормативного регулювання.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, а головне структура є логічною та відповідає меті й завданням дослідження: у розділі 1 окреслено загальні засади кримінально-правової охорони свободи віросповідання, включаючи історичний розвиток законодавства та порівняльний аналіз зарубіжного досвіду. Крім того, у дисертації автором виокремлено та охарактеризовано статичні та динамічні елементи кримінально-правової характеристики правопорушень, пов'язаних з охороною свободи віросповідання. Зазначено автором, що об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів входять у першу, статичну групу елементів і вже після обумовлює перехід до характеристики динамічних елементів – питань кримінально-правової кваліфікації та караності відповідних кримінальних правопорушень. У роботі використано найбільш утилітарний та застосовний для кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з охороною свободи віросповідання, інтегрований підхід до визначення поняття об'єкту складів аналізованих посягань.

А розділ 2 детально аналізує кримінально-правову характеристику правопорушень, пов'язаних із свободою віросповідання, з акцентом на об'єкти, суб'єкти та суб'єктивні ознаки. У роботі розглянуто доцільність передбачення посягання, визначеного у ст. 161 КК України у переліку посягань, визначеному у п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, визначивши тим самим вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності,

релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

В 3 розділі дослідження питань кваліфікації кримінальних правопорушень проти свободи віросповідання, а також караності за їх вчинення дає підстави зробити висновки про те, що правильна кваліфікація кримінальних правопорушень проти свободи віросповідання залежить від низки факторів: об'єкта посягання; спричинення при посяганні на суспільні відносини у сфері віросповідання шкоди іншим об'єктам (життю і здоров'ю, власності, моральності), що впливатиме на наявність чи навпаки відсутність множинності кримінальних правопорушень; предмета складу кримінального правопорушення; характеру вчиненого діяння, яке утворює об'єктивну сторону складу того чи іншого кримінального правопорушення; ознак суб'єктивної сторони (мети, мотиву).

У дисертації зазначено, що при кваліфікації кримінальних правопорушень проти свободи віросповідання в розрізі такого елемента як об'єкт слід враховувати те, що кримінальні правопорушення у цій сфері можна умовно поділити на три групи: перша охоплює, ті склади, в яких свобода віросповідання є основним безпосереднім об'єктом (ст.ст. 161, 178-181 КК України); друга в яких свобода віросповідання охоплена складом того чи іншого кримінального правопорушення як додаткова ознака основного складу кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 300, ч. 1 ст. 442 КК України); відповідно третя – де свобода віросповідання виступає кваліфікуючою ознакою (ч. 2 ст. 110, п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129).

Обґрунтовано авторське бачення, що при кваліфікації кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання як правоохоронна та судова практика, так і науковці зловживають застосуванням сукупності кримінальних правопорушень, що в деяких випадках нівелює окремі принципи кримінального права України.

І, як правильно, зазначає автор, для правильної кваліфікації кримінального правопорушення необхідно чітко розмежовувати вчинене кримінальне

правопорушення у сфері охорони свободи віросповідання в Україні і суміжні кримінальні правопорушення.

Таким чином, тема дисертаційної роботи Корінця І.Т. є актуальною і своєчасною, відповідає вимогам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на засадах доктрини кримінального права та кримінологічних основах.

Оскільки належний науковий рівень дисертації забезпечується правильною постановкою мети і визначенням відповідно до неї завдань дослідження. Слід відмітити, що завдання, які поставив Корінець І.Т., відповідають структурі роботи, змісту викладеного матеріалу та здобутим науковим результатам і вирішуються у роботі, що у свою чергу свідчить про досягнення поставленої мети дослідження.

Дисертаційна робота, яка подана Корінцем Іван Тарасовичем для захисту, характеризується системним підходом до предмету дослідження, оскільки об'єкт і предмет дослідження визначені дисертантом досить чітко, результати дослідження характеризуються новизною. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел, додатків і відповідає цілям та задачам дослідження. Обрана структура певним чином відповідає цілям та задачам дослідження, дає змогу послідовно розглянути усі основні проблеми, визначені автором. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність підтверджуються аналізом теоретичних, методологічних і юридичних літературних джерел, пов'язаних з кримінальною відповідальністю охорони свободи віросповідання в Україні. Високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів. Отже, поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів

необхідними для рівня доктора філософії компетенціями. Обґрунтованість наукових положень підтверджується і тим, що автор робить висновки на підставі аналізу й порівняння поглядів і концепцій вітчизняних науковців. Водночас слід відзначити творчий та критичний підхід до аналізу попередніх наукових розробок – уточнюючи, розвиваючи чи аргументовано заперечуючи їх. Так, окрім наведення тієї чи іншої точки зору, автор досконало аналізує, наводить аргументи «за» чи «проти», вдало підтверджує власну позицію матеріалами законодавчої та судової практики, що є свідченням вдалого ведення наукової полеміки.

Усе вищенаведене свідчить про високий рівень обізнаності дисертанта у питаннях, які стосуються досліджуваної проблеми, та забезпечує належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Дисертація за характером і змістом досліджених автором питань, без будь-яких сумнівів, є однією з перших в Україні комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена науковій розробці теоретичних та прикладних проблем формування й обґрунтування комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за охорону свободи віросповідання в Україні, що і обумовлюють актуальність обраної теми як для теорії кримінального права та кримінології, так і для правозастосовної й законодавчої практики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним сучасним дослідженням питань кримінальної відповідальності за охорону свободи віросповідання в Україні. Цікавим моментом виступає запропоноване авторське розуміння свободи віросповідання як природного, абсолютного, гарантованого державою права людини вільно і відкрито визнавати, сповідувати, а також змінювати свої релігійні вчення, переконання чи погляди.

При цьому автор в роботі наголошує, що зміст свободи віросповідання передбачає можливості особи: 1) мати свою віру; 2) безперешкодно і відкрито її визнавати, а також 3) вести своє особисте, сімейне та громадське життя відповідно до основних положень обраного віровчення, тієї чи іншої релігії, конфесії, власних релігійних переконань. І автор виводить розуміння об'єкта складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з охороною свободи віросповідання як суспільних відносин із забезпечення можливості безперешкодно реалізовувати кожен складову свободи віросповідання та не зазнавати у зв'язку із такою реалізацією шкоди чи обмеження або порушення інших особистих прав.

Усі зазначені положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни, достатньо повно розкриті у дисертації та опублікованих автором науково-дослідних роботах, які, без сумніву, є певним внеском у вітчизняну юридичну науку.

Тема рецензованої дисертації відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а саме дослідження – своєчасним, оскільки результати наукового дослідження, основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю. Таким чином, дисертаційне дослідження **Корінця Івана Тарасовича на тему: «Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні»** містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Викладені в ньому наукові положення заповнюють ряд законодавчих прогалин, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий внесок здобувача в науку кримінального права України, та водночас є основою для подальших досліджень, вдосконалення правозастосування. Таким чином, дисертація **Корінця Івана Тарасовича на тему: «Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні»** відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію **Корінця Івана Тарасовича на тему: «Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні»**, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Хоча дисертант аналізує міжнародні акти, такі як Пакт про громадянські та політичні права, але детальніший розгляд практики Європейського суду з прав людини міг би збагатити дослідження.

2. Автор посилається на статистику за 2015–2021 роки, але глибший аналіз конкретних судових рішень міг би посилити практичну спрямованість роботи.

3. Пропозиція об'єднати статті 178 (Осквернення релігійних святинь) та 179 (Незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь) КК України потребує глибшого обґрунтування. Автор не повною мірою розкриває, як таке об'єднання вплине на захист релігійних святинь і чи не призведе до звуження сфери кримінально-правової охорони, тому доцільно було б надати порівняльний аналіз можливих наслідків такого об'єднання.

4. Дисертація частково торкається впливу воєнного стану в Україні на захист свободи віросповідання, зокрема в контексті діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Московським патріархатом. Однак аналіз цього питання є фрагментарним, тому додаткове розкриття впливу воєнного стану на релігійну нетерпимість могло б посилити актуальність роботи.

Однак, зазначені вище зауваження носять рекомендаційний та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а також можуть бути враховані у подальшій науковій розробці проблематики дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота **Корінця Івана Тарасовича** є оригінальною, науковою, обґрунтованою, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація **Корінця Івана Тарасовича** на тему: **«Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні** за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає вимогам, які затверджені наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами) та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – **Корінець Іван Тарасович** за результатами публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Офіційний опонент:

**професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор**

Ольга КРИШЕВИЧ